

10.– BURU ARGITIK ZENTZUNETARA

Asi Deskartes´egaz eta Malebrantxe, Spinoza ta Leibniz bide dirala, aurrerapen aundia egin dau filosofi barriak edo modernoak, buru-argi zaleai eskerrak.

Baiña jakinzaleak edo filosofiak beti dabiltz gauza barrien billa, eta sarritan esan dodan lez filosofiaren ardatza Aristoteles de Akino´ko Tomas izan arren, Platon´ek idegi eban bide illuna itxi eta Aristoteles´en oreka arkitzen dogunean, beste jakin-zale talde bat izten dogu bidean, Aristoteles euren erara ulertu eta zentzunen bide-ara doazen jakinzaleak., empiristak.

Esan dogu buru-argi-zaleak oso jainko-zaleak eta erlejiño zaleak izan dirala, eta beste zentzun-zale oneik be oraindiño bide orretatik doazela ikusten dogu, zorionez.

Buru argi-zaleak geienak Europa lur zabalean aurkitu doguz, baiña zentzunetara doazen jakin-zale oneik,geienak, angloen lurraldean aurkituko doguz.

...

FRANCIS BACON (1561-1626)

London´en jaioa dogu eta Cambridge´n ikasia. Or eza-gutu eban Aristoteles, gero Paris´era joan zan, laster barri-ro London´era biurtzeko. Politika-lanera sartu zan,baiña bialdu egin eben ustelkeriagaitik.

Jakituriaren oiñarria aurkitu nai dau,Descartes´en antzera eta auxa da artzen dauan bidea:Bizitzarako onuragarria dana, orixe da zientzietan egia.. Orregaitik asmakizun barriak asmau bear dira eta izadia menperatu., eta orretarako lenengo izadia ondo ezagutu bear da.

Zentzunetatik asi bear dogu eta egi aundiak aurkitu; lojikaren ezerezeriak alde batera itzi, adimena orreititik garbitu eta izadia bera dan lakoa aztertzen alegindu. Garbitu bear dana, Bacon´en ustez Aristoteles´en bide osoa da,berarentzat Aristoteles ez da sofista bat baiño

Adimena garbitu ondoren,izadiko bizi-ikasia,eksperimentzia artu bear da eta ortik atera jakingarriak.Ori da bide bakarra,zentzunena

Aristoteles antikristoaren irudia dala diño.

Bacon dogu ba,filosofiaren edestian teknolojiaren bidera lenengoz sartzen dana.

...

THOMAS HOBBS (1588-1679)

Au be Anglanderrian jaioa dogu,anglikanuen Artzain baten semea. Oxford´en ikasi eban eta gero Europa´n zear ibilli:Bacon ezagutu eban, baita,irugarren osterata baten, Galileo,Gassendi ta Deskartes be.

Onen pentsabidea materialista da,materia ez dana ezin izan leiteke eta dana da materia, espirituak eurak be bai, eta aldakuntza guztiak ez dira mekanikuak baiño, dana da materia eta eragiña,mobimentu

Gauzak ondo ezagutu bear dira, Deskartes´en antzeko bide bat artuta eta Galileo´ren bideari jarraituz.

Gure pentsakizunak ez dira irudiak baiño eta irudiai berbak ezarten dautseguz, ez dago idearik

Gizona materi utsa da, baiña buruargia eta irrikak daukaz,pasiñoak,batez be guraria ta gorrotoa.

Gizonak ez dauka askatasunik, materi utsa dalako.

Orregaitik,gizakia ez da gizartean bizi izateko egiña, gero sortu eban gizartea. Izadiak dana guztientzat emon eban, baiña gizartera sartu dan gizakiak gauzak beragandu egin nai dauz eta ortik datoz guda guztiak, “gizakia beste gizaki batentzat, otsoa da”.

Orregaitik munduan bakea sortzeko, Lebiatan deritxon laterria sortu bear izan da eta onek sortzen dau eskubidea, legeak egiten dauzanean. Orretarako egiten dau gizakiak “gizarte-ituna” paktua. (Ez dautzu gogoratzen laster etorriko dan Voltaire?

Lebiatan ori Jainkoa da, baiña jainko ilkorra.Bere eskubideak erritar guztiakandik eta bakoitxagandik artuta daukaz eta ondo egiten dau ardurak eta ooreak emotegaz. Berak bakarrik esan leike zer dan zuzena eta zer okerr(Durkeim?). Gizakiak ez dauka askatasunik legerik ez dauken gauzetan baiño.

Eta erlejiñoa? Gizarte-ituna egin zan ezkerro,galdu zan erlejiño-eskubidea.Laterrian dago erlejiñoa, erlejiño bakarra, Biblian ondo ouiñarritutako erlejiñoa.

Hobbes´en irakatsietan daukazu,iturrian lez, garo etorriko dan politika-erakundea.

...

JOHN LOCKE (1632-1704)

Bristol-ondoan jaio zan eta Weestminster´en ikasi.Gero Oxford´en.Ikastetxe nagusi au dogu enpirismuaren iturri.

Abade ikasten asi zan baiña urten egin eban,osagilletza ta kimia ikasteko.

Gai bi aztertu ebazan batez be: Ezagutzea eta politika-ko filosofia.

Ezagutze-bidean,ziurtasuna noraiñokoa dan jakiteko gure ezagutze-bidea da bere arazoa. Deskartes´gandik zerbait artu eban, Bacon eta Hobbes´egandik be bai, baiña oiñarrian nominalismo adauka bizi-bizi.

Lenengo adimenak bertan sortuta daukazan burubi-deak ukatzen dauz eta Descartes´ek txarto egin ebala diño bere ezagutza-bideko zalantza orokorrak (duda metodika)

burubide bertan jaio(innatas) orreitaraz ez sartzea. Dana dator gauzak ezagutzeko,zentzunetatik.

Buruan dagoana dana da idea eta dana etorri da zentzunetatik,gero adimenak egiten dauz bere azterketak. Idea orreik ba-daukez izaera batzuk, baiña buruan ez, kanpoan, eta buruak alkartu egiten dauz izaera orreik.

Idea batzuk buruak berak osotuak dira, ez dagoz kanpoan, esaterako zertasuna edo sustantzia, batzutan gorputzekoa beste batzutan gogozkoak.Jainkoaren maitasunak egin dauz gure zentzunak ezagutzeko modukoak.

Neure burua ziurtasun bakoa ikusteak, Jaungoikoa badagoala agertzen daust.

Jokabideen elburua ez da besterik geure zoriontasuna billatzea baiña,ona eta txarra izenak baiña ez dira eta atsegingarria eta mingarria esan nai dabe.Danaren gaitetik Jainkoa dago eta onek bideratzen dau gure jokabidea.

Garrantzi aundia emoten dautso Locke'k jabetasunari eta orrelan bidea zabaldu eutson Adam Smith'eri bere ekonomi liberala asmatzeko.

Laterria sortzeko bidean,iru almenak,legegintza,betekuntza eta epaitegia ondo bereziten dauz. Gero agertuko diran gauzak emen dauke sustraia. Laterrien arterako almen alkartua edo federatiboa ipinten dau,au gero galdu egin zan tamalez.

Laterria ta erlejiñoa banatuta ikusi gura dauz,bata gizonak alkartzeko eta bestea Jainkoa serbitzeko, baiña laterriak ez dau aske itzi bear laterriari kalte egiten dautsona, esaterako ateismoa ta katolikotasuna. (Jakitunak be sarritan tzikiak!)

...

GEORGE BERKELEY(1685-1753)

Irlanda'n jaioa dogu, Dublin'en ikasia anglikanuen abade izateko.Misiolari joan zan Bermudas ugarteetara.Gero Anglikanuen gotzain izan zan.

Onen filosofian, oiñarria materia ukatzea da. Eta danak daroa erlejiño-usain aundi bat.

Buru argia ondo erabiltea da benetako erlejiñoaren oiñarria.

Gauzak ezagutzeko bidean, zentzunak artzen dauz oiñarri lez. Idea orokor edo unibersalik ez dago, guztiak dira banakakoak,zentzunen inpresioak eurak. Gauza bat izatea eta ezagutua izatea,dana da bat eta guk ezagutzen ez doguzan gauza asko Jaungoikoak ezagutzen dauz eta orregatik, ba-dira. gauzak ezagutzen doguzan neurrian dauke izatea.Idealismo argia! Baiña zentzunetatik artua, ez buru argitik.

Gogo utsak dira ezagutzen dabenak, eta ori egiten dabenai adimena esaten jake.

Eta Jainkoa? Izadiak agertzen dausku Jainkoa, gauzak izan ba-dira,Jainkoak ezagutzen dauzelako da.

Enpirismoa onartu ezker,lojikaren barruan doa Berkeley'ren bidea, baiña beti be onartzen dau Jainkoa badagoala eta arimea il-eziña dala. Enpirismo zeatz orrek ba-garoaz Hume'ren filosofira.

Olazar'tar Martin'ek

AFRIKA

24.- Zanzebe'ko ur-jauziak

Eun urte baiña geiago dira Libingston misiolari eta ibiltari ospetsua gaur Rodesia dan lekura eldu zala eta "ke trumogillea" zer dan ikusi nai izan eban.

Zanzebe'ren bee-aldera joiala, entzun eban trumoi-zaratea eta keea be bai ikusi eta batera ibai zabal bat goitik beera. Libingston'ek Bitoria ur-jauziak aurkitu ebezan. 120 neurkiñeko ur-jauzia da, Niagara lako bi. Eta 1.600 neurki ditu zabal. Basoa ikustera doazenak kilometroetan ikusten dabe ke-trumogillea, eta egazkiñean doazenak 160 km'an. Orrek pilotoari bidez ez galtzeko laguntzen dautso.

Gaur ostatu-etxe eder bat dago ondoan eta txangolarentzat trena be ba-dago. Ostaturik eun metrora leoiak, elefanteak eta basapizti asko dabibiltz orroaka.

Orra or Afrika basatia.

25.- Basapiztiak

Tximiñoirik aundienak gorilak dira, baiña baketsuak. 250 km. dauz. Iñok ez dau ilten sendia zaintzeko izan ezik.

Ez dira aragi-jaleak, landare-jaleak baiña.

Beste pizti batzuk: Okapiak jirafa ta zebraren nastea dira, bongoa lerrodun marruagaz, antilopeak, tximiñoimota asko.

Ibaiak dira endak eta erriak alkartzen dabezenak. Kongo ibaiak 4.000 km. dauz eta toki batzutan 12 km. zabal. Eta zazpi Frantze'ren besteko lurraldeak buztiten dauz. Ontziak ibiltzen dira ibaietan, baiña kataratak agertzen diran lekuetan ezin ibilli ontziakaz.

Afrikarrik geienak ibai-ertzetan bizi dira eta gizakien-gandik urrean piztiak be: Antilopeak, leoi nabarra, ipopotamoak, kokodriloak, elefanteak...

26.- Kontu-kontariak

Illuntzean, eguzkia eskutatzen danean, basoan aizetxu gozoak jotzen dauanean, Afrika'ko errientzat bizitza barria asten da egunero: Lanera joan diran emakumeen eta arraintzara joan diran gizonen bideak kanpoan geratu dira eta errialdea etxeetan batu da, arriskugarria dalako ainbeste basapizti dagoan basoan ibiltea.

Txabola-barruetan dagoz baiña batetik bestera sarritan joaten dira. Barre-algarak entzun daitezke naikoa illun dagozan txabolen barrutik.

Iretargia goian argi dagon artean, ipuiñak entzuten zaleak dira. Idatzita ez dauke ezertxu be eta orregaitik orrelan doa erri-jakituria gizaldirik gizaldira eta leiñurik leiñura.

Kontu-kontaria lurrean jesarten da eta dantza-lekuaren erdian eta inguruan erri guztia batzen jake.

Kontu batzuk giza-legea, beste batzuk zuntasuna, beste batzuk ontasuna irakasten dabe ikastola onetan.

Geienak abereen gertakizunak, fabulak, dira. Gau osoa orretan!

Olazar'tar Martin'ek